

ION I. LAPEDATU ȘI REFORMA SISTEMULUI DE CREDIT ROMÂNESC DIN IMPERIUL AUSTRO-UNGAR LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Economistul Ion I. Lapedatu (1876-1951), specialist de prestigiu în domeniul financiar-bancar¹, debutează în lumea creditului românesc din Monarhia Austro-Ungară la începutul secolului XX, pe fondul intenselor preocupări manifestate la nivelul conducerilor băncilor naționale, în sensul perfecționării și modernizării operațiunilor financiare și al organizării instituțiilor de credit sub forma unui sistem economic performant, dar și autonom, menit să promoveze și apere interesele acestora, în contextul concurenței celorlalte instituții de credit sau asociații bancare, în curs de constituire din spațiul economic al Imperiului dualist. Curentul reformat, inițiat de grupurile de specialiști ce activau la nivelul celor mai însemnate bănci românești, îndeosebi concentrate în cercurile băncilor „Albina”, Victoria, „Ardeleana”, „Timișoreana”, a reușit, încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea să-și instituționalizeze acțiunile prin „Conferințele directorilor băncilor române”, în intervalul anilor 1898-1907 și, apoi, prin intermediul adunărilor generale sau ale Direcțiunii uniunii bancare „Solidaritatea” până în anii primului război mondial. Dezbaterile teoretice, care au consemnat, în acești ani, nu puține controverse pe tema consolidării și dezvoltării sistemului de credit național s-au concentrat îndeosebi în paginile periodicului de profil financiar *Revista economică*, înființat în 1898, deși materialele cu asemenea conținut sunt prezente în aproape toate cotidienele sau revistele românești transilvănene din epocă, sau se concretizează în studii și lucrări editate distinct, de către specialiști români din domeniul financiar-bancar.

Ion I. Lapedatu, absolvent al Școlii Comerciale Superioare din Brașov, în anul 1898, cu studii strălucite la Academia Orientală de Comerț din Budapesta între anii 1898-1904 (în paralel frecventează în anii 1898-1900 și 1903-1904 cursuri la Facultățile de Drept și Științe Politice, respectiv de Medicină și Farmacie)², cu diplomă de profesor pentru școlile comerciale, profilat în domeniul financiar-bancar, sesizează noile cerințe izvorâte din evoluția rapidă a sistemului de credit național, devenind de timpuriu, prin funcțiile ocupate și calitățile dovedite unul dintre principalii artizani ai curentului reformist.

Reforma băncilor românești avea ca obiective consolidarea financiar-economică a instituțiilor de credit naționale prin definirea riguroasă a operațiunilor financiare ale fiecărei instituții bancare în conformitate cu cele mai noi cerințe ale științei contabilității, în corelație cu evoluțiile pieței financiare din Imperiu, urmărindu-se îmbunătățirea și perfecționarea funcționalității managementului bancar prin ridicarea gradului de profesionalism a funcționarilor și a liderilor din organismele de conducere și supraveghere a băncilor. Pe de altă parte, se avea în vedere expansiunea politicii de creditare prin promovarea unor noi operațiuni bancare și organizarea unui sistem de cooperare și întraajutorare interbancară funcțional, prin respectarea principiilor autonomiei interne de organizare, capabil să răspundă nevoilor economice ale societății românești, unei politici economice de ansamblu, naționale³. În aceste direcții, preocupările elitei băncilor naționale, nu sunt singulare, dezbaterile și soluțiile ce ținesc spre consolidarea și dezvoltarea sistemului financiar-bancar se manifestă la nivelul tuturor cercurilor bancare din Imperiu, în dorința evitării sau reducerii efectelor crizelor financiare și mai ales a falimentelor provocate de managemente defectuoase sau frauduloase. Implicarea lui Ioan I. Lapedatu în procesul de consolidare al băncilor românești, în planul acțiunilor pragmatice, dar și al discuțiilor de ordin teoretic, s-a realizat inițial, sub influența și îndrumarea lui Corneliu Diaconovich – secretarul Băncii „Albina” și al Delegațiunii Băncilor Române, organism permanent al „Conferinței directorilor

¹ Pentru activitatea economistului Ion I. Lapedatu a se vedea, selectiv: H. Georgescu, *Ion I. Lapedatu Note bibliografice*, în volumul omagial *Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu*, București, 1936, p. LVII-LXXIV; Șt. Boer, *Instituția asigurărilor la românii transilvăneni*, în volumul omagial *Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu*, București, 1936, p. 83-120; Mihai Drecin, *Tentative și reușită în acțiunea pentru înființarea primei bănci de asigurare cu capital românesc din Transilvania (1857-1911)*, în *Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1896-1918)*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1996, p. 145-182, Ion I. Lapedatu, *Memorii și amintiri*, cu o prefață și note de Ioan Opreș, Institutul European, Iași, 2001.

² Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania*, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 376, 437, 687.

³ Mihai D. Drecin, *Înființarea Uniunii Bancare „Solidaritatea” și sistemul bancar românesc din Transilvania (1892-1907)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie, Cluj-Napoca*, 1977, p. 221-238; Lucian Dronca, *Băncile românești din Transilvania. Contribuții istorice*. Teză de doctorat în manuscris, Cluj-Napoca, 2001, p. 411-450.

instituțiilor de credit naționale” din anul 1898 până în 1906 -, având, anterior, o frumoasă experiență în publicistica cu tematică economică, în periodicele *Gazeta Transilvaniei*, *Luceafărul* și *Revista economică* prin abordarea unor subiecte legate de evoluția economiei săcelenilor⁴, despre teoria asigurărilor de viață⁵, sau despre sistemul economic a lui Adam Smith⁶, studiile fiind editate și sub formă de broșuri. C. Diaconovich, la solicitarea Delegațiunii Băncilor, publicase încă din 1901, un serial de articole, care s-a editat și ca lucrare sub numele de „Problemele reformei băncilor”, Sibiu, 1901, ca suport pragmatic pentru viitoarele dezbateri ale celei de-a doua „Conferințe a directorilor de bancă”, oferind un set de soluții practice, privind asigurarea solvabilității ireproșabile a instituțiilor de credit, în perspectiva, eliminării principalelor cauze ale imobilizării activelor existente în portofoliul majorității băncilor românești. Erau aduse în discuție deopotrivă problemele administrative, cât și de tehnică financiară, propunând spre dezbateri și aspectele ce vizau calitatea profesională a resurselor umane existente în instituțiile de credit, evidențiind printre condițiile fundamentale ale aplicării reformei, necesitatea impunerii controlului periodic, extern, la nivelul tuturor băncilor naționale. Pe de altă parte, Diaconovich, sublinia însemnătatea publicității oneste și „sincere” exacte și cât mai detaliate a operațiunilor financiare desfășurate de fiecare bancă națională pentru atragerea și sporirea încrederii clientelei acestora cât și pentru perspectiva perfecționării întocmirii cât mai concrete a conturilor bilanțiere. De asemenea, între obiectivele propuse, se considera necesară dezvoltarea unei literaturi de specialitate sau pregătirea unor cursuri scurte, de profil, pentru introducerea în activitatea bancară a funcționarilor sau conducătorilor de bănci fără studii de specialitate.

Sub incidența acestor direcții, acceptate de „Conferința directorilor de bancă”, în anul 1901, va debuta în problematica dezbaterilor curentului reformist, din anul 1904, Ion I. Lapedatu, aducând, în publicistica practică idei noi și soluții originale, legate strâns de activitatea concretă de zi cu zi a omului de afaceri bancare sau comerciale. Nu întâmplător, în condițiile deplasării lui C. Diaconovich, la București, succesorul acestuia, la conducerea „Revistei economice” și ca secretar al „Delegațiunii Băncilor” va fi Ion I. Lapedatu, care între timp, cu experiența funcțiilor de secretar al „Astrei”, apoi din noiembrie 1905 de secretar și, de director din 1906, a cunoscutei și puternicei bănci „Ardeleana” din Orăștie, își câștigase, deja și aprecierile unuia dintre cei mai buni specialiști, în cadrul cercurilor bancare naționale. Însuși C. Diaconovich, recomandându-l ca succesor „Conferinței directorilor băncilor române”, în anul 1906, preciza că „...este la noi în țară (Austro-Ungaria n.n.) necontestat cel mai distins publicist pe acest teren economic-financiar și, prin urmare, în primul rând, chemat, a redacta organul oficial al băncilor noastre (*Revista economică* - n.n.) pe care – sper și nu mă îndoiesc – îl va ridica la un nivel cu mult superior celui de până aici”⁷. Într-adevăr, articolele publicate în periodicele de profil economic sau social-cultural sau studiile și monografiile editate, în lucrări distincte, dovedesc un simț acut al stilului publicistic, care nu face concesii în privința calității vocabularului de specialitate și a nivelului științific adeseori elevat.

Alături de Nicolae Petra-Petrescu, Cornel Diaconovich, Vasile C. Osvadă, Constantin Popp, Ion I. Lapedatu contribuie, prin scrisul său, la formarea, răspândirea și introducerea terminologiei financiar-bancare universale în limbajul curent folosit de administrațiile băncilor în relațiile cu clientela sau în definirea și compunerea rapoartelor și situațiilor financiare, precum și, în textele literaturii de specialitate. Ion I. Lapedatu va ști să transpună, în paginile scrise, cunoștințe utile, deosebit de interesante pentru specialiștii de elită bancară națională, dar și pentru cei de-abia inițiați, dar strâns implicați în afacerile economico-financiare. Astfel, sunt concepute, în spiritul hotărârii Delegațiunii Băncilor de a crea o literatură financiar-bancară sub egida „Bibliotecii băncilor române”, o serie de lucrări dedicate principiilor moderne de contabilitate⁸, politici de discount⁹, descrierii și însemnătății efectelor publice¹⁰, prezentării derulării operațiunilor financiare și a principalelor instrumente de lucru contabile, necesare practicării unei ideale și reușite activități bancare¹¹ etc., al căror conținut, inspirat din prelucrarea noutăților științifice din domeniu, verificate de experiența

⁴ Ion I. Lapedatu, *Românii săceleni*, Brașov, 1899.

⁵ Idem, *Teoria asigurărilor asupra vieții*, Brașov, 1902.

⁶ Idem, *Adam Smith-Sistemul său de Economie Politică*, Budapesta, 1903.

⁷ *Revista economică*, IX, 1907, n. 2, p. 12.

⁸ Ion I. Lapedatu, *Studii de contabilitate*, Sibiu, 1904.

⁹ Idem, *Politica de discount*, Sibiu, 1905.

¹⁰ Idem, *Efectele publice*, Sibiu, 1905.

¹¹ Idem, *Studii practice de bancă*, Sibiu, 1906.

financiară, oferă soluțiile și mijloacele, suplimentare, dar strict necesare aplicării obiectivelor cursului deschis de reforma băncilor naționale. Bunăoară lucrarea *Studii de contabilitate* propunând discutarea mai vechii problematice a contabilității duble, aduce, în prim plan, teoria matematică și noile metode de contabilitate dezvoltate de germanul G.D. Augspurg și elvețianul F. Hügli¹², efectuând o sintetică analiză, critică, prin prisma principiilor teoriilor de economie financiară sau generală, contemporane autorului, elaborate de marii învățați ca G. Hansemann, P. Moutier sau Leon Walras (unul dintre teoreticienii de seamă ai „marginalismului economic”).

Studiile lui Ion I. Lapedatu transpun principiile și teoriile generale în planul situațiilor economice specifice ale societății moderne transilvănene, oferind un suport de factură practică, aplicativă, ansamblului discuțiilor și căutărilor elitei bancare naționale, interesată, de buna funcționare și dezvoltare, ascendentă, a sistemului, propriu, de credit. Nu este lipsită de semnificație, orientarea economistului spre latura moral-națională, pe care trebuie, să o îndeplinească instituțiile de credit, pentru a atinge unul dintre principalele obiective ale înființării acestora și, anume, emanciparea și ridicarea economică a propriei clientele, în general, a societății românești, concomitent, cu gradul de prosperitate al băncilor naționale, conform principiului că bogăția individuală nu poate fi deplină, dacă comunitatea care o susține suferă de sărăcie și mizerie materială. Astfel, Ion. I. Lapedatu, sublinia, încă din anii debutului său în lumea creditului, că este necesară reconsiderarea politicilor instituțiilor de credit naționale, consolidate deja financiar, în relațiile lor cu debitorii și cu mediile sociale, în general pentru a oferi „un credit mai ieftin și în condițiuni cât mai favorabile” poporului chiar și atunci, când ar trebui, să renunțăm, la o parte a câștigurilor noastre de până acum”¹³.

Corelația dintre starea și evoluția individului și cea a comunității din perspectiva bunăstării materiale realizată sub semnul progresului economic modern susținut de politica liberalismului va ocupa un spațiu însemnat în studiile și concepția economică a lui Ion I. Lapedatu, definirea acestor raporturi pornind de la situațiile concrete ale societății românești transilvănene cunoscute și înregistrate de economist într-o viziune critică sau lipsită de finalitatea constructivă. Emanciparea poporului român din structurile Vechiului Regim, constituirea instituțiilor și structurilor statale moderne în care reprezentarea sa era nesemnificativă, nu a fost urmată și de emanciparea economică așteptată de marea majoritate a membrilor societății românești. Structurile sociale ale comunității naționale au suferit un clivaj evident, după 1848, înregistrându-se, pe de-o parte „o clasă a intelectualilor mare și respectabilă”, ce exercita profesiuni libere, dar mai puțin productive, care a avansat „văzând cu ochii avere și cultură”, pe de altă parte, marea masă a țăranimii cu proprietăți funciare insuficiente, ce „sărăcește, regresează și se abrutizează”, purtând sarcini economice supradimensionate pentru potențialul său economic¹⁴. În fața acestei stări deplorabile, Lapedatu consideră imperios, implicarea, conștientă a elitei intelectuale naționale spre conturarea și „fondarea unui sistem economic temeinic” cu scopul declarat „al emancipării economice și sociale a marilor mase... ale țăranimii” – aceasta reprezentând, în fapt, adevărata chestiune economică română¹⁵. Sub această titulatură, într-un serial de articole, economistul I. Lapedatu realizează o admirabilă sinteză analitică a stărilor economice din societatea rurală românească afectată de degradarea culturală și materială, ultima influențată de lipsa unui suport economic funciar suficient. În concepția sa, emanciparea culturală și cea economică a țăranimii trebuia să se realizeze, concomitent, prin instituțiile de învățământ confesionale, prin activitățile dirijate al „Astrei”¹⁶ și prin implicarea substanțială a instituțiilor economice existente, în primul rând a băncilor românești. Acestea, din urmă, sunt datoare să contribuie „atât cu mijloacele lor intelectuale, cât și cu resursele materiale adecvate”¹⁷. Elita bancară națională era chemată să se înscrie într-o vastă și susținută acțiune de propagandă, prin prelegeri pentru a deschide „ochii poporului nostru...asupra modului modern de muncă și trai, asupra terenelor noi de activitate și izvoarelor de venit”¹⁸ în baza unor evaluări statistice precise și analitice asupra stărilor economice specifice din fiecare ținut și cerc de activitate din care își recrutau clientela. Scopul acestui demers general, avea ca finalitate „formarea unei clase mijlocii în corpul nostru social”

¹² Idem, *Studii de contabilitate*, Sibiu, 1904, p. 15-35.

¹³ *Revista economică*, VII, 1905, nr. 6, p. 41.

¹⁴ *Ibidem*, VIII, 1906, nr. 35, p. 317-318.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 35-37, 39-40, 41-45.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 39, p. 349.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 40, p. 357.

¹⁸ *Ibidem*.

acționându-se spre: scăderea sarcinilor ipotecare, organizarea tovărășiilor agricole sau industriale, blocarea subdivizării neeconomice a proprietăților funciare, controlarea emigrărilor în străinătate etc. Dintre toate acestea, cea mai acută chestiune pentru starea economică a țărânimii era considerată de I. I. Lapedatu, problematica sporirii exagerate a sarcinilor ipotecare pe mica proprietate, care poate deveni „o catastrofă națională”¹⁹ dacă nu s-ar converti la timp datoriile ipotecare în credite mai ieftine.

Noua orientare și atitudine economică se impunea și către noile direcții ale reformei bancare care cer o „administrație financiară prudentă”, determinată de necesitatea păstrării unui echilibru normal între operațiunile bancare pasive și cele active. Așa cum, folosirea creditului acordat de băncile românești ar trebui să fie direcționate spre scopuri productive, fapt pentru care, cercurile bancare împreună cu elita satelor erau solicitate să dezvolte prin intermediul „Astrei” sau prin acțiuni proprii, o amplă și dinamică mișcare de educare economică a maselor rurale spre deslușirea unor noi surse de înălțare economică a gospodăriilor țărănești.²⁰

Constatările rezultate din experiența proprie, din cercetările bilanțurilor administrațiilor financiare ale băncilor naționale precum și informațiile primite din lumea financiară austro-ungară sau cunoscute direct, din contactele cu cercurile bancare ungare, îl determină să susțină pe linia propunerilor lui C. Diaconovich necesitatea impunerii controlului financiar extern, în mod periodic, mai ales că și „Conferințele directorilor de bancă” adoptaseră, din 1901 și definitivaseră prin acte normative, în anul 1903, înființarea unei comisii a revizorilor-experti pregătiți a realiza controale inițial, doar la cererea conducerilor instituțiilor de credit naționale. Începând cu sfârșitul anului 1905, într-o serie de articole, Ion I. Lapedatu abordează problematica controlului extern, în contextul afirmării curentului general spre asocierea băncilor din Ungaria, concretizat în cazul băncilor private maghiare și săsești prin constituirea unor asociații bancare pe criterii etnice, încă din anul 1903 și parțial, în cazul mediilor bancare românești, deoarece „Conferințele directorilor de bancă” nu se instituționalizaseră prin adoptarea unor statute oficiale și desemnarea unor organisme executive. Efectuând o paralelă între situația sistemului de credit național și cele ale ungarilor și sașilor, economistul I. I. Lapedatu, deși constata că inițiativele de asociere aparțineau cercurilor bancare românești, aprecia că, existau încă rețineri în instituționalizarea structurilor viitoarei asociații a băncilor române și mai ales, în practicarea și impunerea controlului financiar extern. Sesizând reticenta unor cercuri bancare, se pare, neliniștite de o eventuală încălcare a autonomiei de funcționare și de îngrădire a drepturilor conducerilor instituțiilor de credit în stabilirea propriilor politici financiare, Lapedatu, acceptă ideea unui control extern limitat, dar necesar și exigent, exercitat de experți cu studii și experiență bogate, îndeosebi asupra aspectelor ce țin de tehnica financiar-contabilă, de corectitudinea și exactitatea stabilirii conturilor și a bilanțurilor anuale ale fiecărei bănci în parte. Se sugera că exercitarea controlului pentru partea administrativă a băncilor ce priveau modul de acordare a creditelor, de votarea împrumuturilor, scontarea valorilor etc., să fie lăsat încă în seama Comitetelor de supraveghere (de cenzori) cu mențiunea ca respectivul revizor-contabil să nu facă parte din Comitetul băncii controlate²¹.

Sub titlul explicit *Chestiunea controlului*, ce formează conținutul articolelor publicate în anul 1906, Lapedatu este și mai tranșant în susținerea adoptării controlului financiar extern obligatoriu, cel puțin sub raport tehnic pentru uniformizarea principalelor proceduri ale contabilizării conturilor, luând exemplu și din partea financiară a sașilor, în condițiile, în care, se dovedește precaritatea controlului efectuat de majoritatea Comitetelor de supraveghere datorat lipsei specialiștilor și insuficientelor cunoștințe de specialitate a membrilor acestora. Pe de altă parte, problematica controlului extern este cerută de revoluționarea tehnicilor operațiunilor financiare, de preocupările relevante la nivelul cercurilor bancare din imperiu, de perspectiva impunerii controlului oficial al statului cu pericolul încălcării autonomiei interne a băncilor naționale²², suspectate, de altfel, de atitudini politice „antistatale ungurești”. De aici și nevoia accelerării proceselor de instituționalizare a sistemului de credit național prin alegerea organismelor viitoarei asociații bancare românești, menită să realizeze proiectele reformei financiare, având ca obiectiv și, mai ales ca instrument de realizare impunerea controlului extern²³. Acesta ar rezolva problemele speciale de tehnică contabilă, dar și cele generale de

¹⁹ *Ibidem*, nr. 44, p. 389-390.

²⁰ *Ibidem*, VII, 1905, nr. 6, p. 42.

²¹ *Ibidem*, nr. 47, p. 399-400 și nr. 48, p. 407-408.

²² *Ibidem*, VIII, 1906, nr. 25, p. 237-238.

²³ *Ibidem*, VII, 1906, nr. 22, p. 213-214.

politică financiară al băncilor, precum: corelațiile normale dintre portofoliile contabile și depunerile pe termene denunțabile dinainte precizate, mobilizarea capitalurilor, politica moderată a dobânzilor etc. Lapedatu nu transformă controlul financiar extern, realizat de revizorii-experti, într-un panaceu al tuturor operațiunilor bancare, dar îl acceptă ca un procedeu firesc ce va asigura starea de normalitate și de prosperitate a instituțiilor de credit supuse acestor exigențe ce țin de modernitatea acțiunilor de creditare. Din aceleași motivații, devine susținătorul declarat al asocierii băncilor române, subordonând specificul acțiunii financiare nevoilor generale de solidaritate și întraajutorare economică la nivel național, întrucât aceasta reprezintă „temeiul pe care să se clădească ... organizația culturală și socială, întreaga organizație a poporului nostru”²⁴.

Conținutul reformei instituțiilor bancare românești din Imperiu, care viza consolidarea și evoluția lor în perspectiva începutului de secol XX, marcate de modernitatea transformărilor economice profunde dar și de crize și stări politice tensionate, viza, în concepția lui I. I. Lapedatu, în esență, fluidizarea și accelerarea circulației capitalurilor mobile lichide, imobilizate în conturile activelor mai puțin mobile ale împrumuturilor cu acoperire ipotecară necedate sau chiar ale portofoliilor de scont cambial care, în proporție majoritară, se puteau încasa doar la termene de timp îndelungate, încălcând flagrant normele specifice ale acestui gen de credite. Reluând o parte din ideile lui C. Diaconovich, într-un serial de 5 articole, succesive, publicate în *Revista economică* din anul 1906, aduce soluții noi sau nuanțează substanțial opțiunile predecesorului său, găsind calea cea mai rezonabilă, prin prisma susținerii intereselor naționale, a cedării împrumuturilor ipotecare din portofoliile băncilor naționale în schimbul scrisurilor funciare ale Albinei, lombardabile la Banca Austro-Ungară, chiar dacă acestea au un etalon de interese mai ridicat decât al băncilor străine la aceeași operațiune financiară; instituțiile de credit românești fiind chemate să găsească soluții pentru convertirea scrisurilor ipotecare ale poporului „în credite mai ieftine și mai sigure”²⁵. Reforma de consolidare a băncilor este întrevăzută și prin reducerea volumului valoric al împrumuturilor de reescont – multe dintre ele achiziționate de băncile străine, la nivelul „trebuințelor reale, extraordinare, de credit al clientelei” acestora fără a depăși suma totală a averii acționarilor²⁶, problematica reescontului rămânând deschisă, eventual a fi rezolvată, în perspectivă, imediată prin reuniunea băncilor naționale într-o puternică și solidă organizație financiară.

Lipsa de mobilitate a creditului comercial, inadecvat situației economice din mediul rural, ca și a dezechilibrelor raporturilor dintre volumele valorice ale portofoliilor creditelor cambiale și a celor ale depunerilor impuneau, după opinia economistului Ion I. Lapedatu, fie convertirea lor în împrumuturi ipotecare posibile a fi cedate pe efecte publice, fie protestarea lor la proxima ocazie, dar mai ales, impuneau o politică selectivă în alegerea clientelei ce solicita credite de factură cambială²⁷. De asemenea, consideră că, mobilizarea activelor s-ar realiza și prin preschimbarea unor depozite lichide ale depunătorilor în efecte publice de aceeași valoare, „în primă linie în scrisuri funciare românești”, răscumpărabile, la termene fixe, prestabilite, aducătoare de profituri însemnate deținătorilor. Întrucât, înfăptuirea obiectivelor reformei băncilor implică eforturi economice însemnate, consecvență, și mai ales, coordonarea tuturor acțiunilor ce privesc sistemul de funcționare al băncilor românești, concluzia firească desprinsă din acest demers analitic ar fi aceea a constituirii unei conduceri și supravegherii uniforme realizabilă numai prin reuniunea băncilor naționale²⁸.

Implicarea lui I. I. Lapedatu în instituționalizarea asociației băncilor va fi considerabilă, din momentul preluării funcției de secretar al Delegațiunii Băncilor la sfârșitul anului 1906, calitate, care îi conferă prilejul pregătirii proiectului de constituire, a acesteia, sub numele de „Solidaritatea”, în 16 iulie 1907; Uniunea băncilor române fiind apreciată ca un adevărat consilier economic național. Ca membru al Direcțiunii „Solidarității”, de la constituirea sa, și apoi, prin reocuparea postului de secretar al acesteia în 12 februarie 1909, Lapedatu, îi va coordona activitatea, urmărind, cu precădere, realizarea, periodică, a controlului financiar extern, introdus de altfel, prin statute, ca una din obligațiile, ce trebuia să le accepte băncile membre -, elaborând, un nou regulament de funcționare a

²⁴ *Ibidem*, VIII, 1906, nr. 20, p. 198

²⁵ *Ibidem*, nr. 28, p. 261-263

²⁶ *Ibidem*, nr. 29, p. 269-271

²⁷ *Ibidem*, nr. 32, p. 293-294.

²⁸ *Ibidem*, nr. 33, p. 301-303.

comisiei revizorilor experți și un chestionar pentru aspectele financiare ce trebuiau urmărite în activitatea și în procesul de întocmire a rapoartelor de către aceștia²⁹.

De asemenea, conducerea Solidarității îi va solicita să elaboreze un proiect care să orienteze elita bancară în viitoarele acțiuni de înființare a instituțiilor de credit și pentru a elimina concurența neloială sau alcătuirile bancare nejustificate de cerințele economice din zonă. Lapedatu realizează această lucrare, inserată, documentelor propuse a fi aprobate de prima adunare generală a Solidarității, ținută după constituirea sa, în 31 mai 1909. Economistul, abordase această problemă încă din perioada pregătirilor constituirii asociației băncilor române (iunie 1907), dezvoltând, atunci, analiza, cu precădere asupra concurenței dintre băncile românești și străine, semnalând, totuși, pericolul concurenței între instituțiile de credit naționale prin excesul înființării de noi bănci din motivații, în majoritate subiective, „de veleități personale”, de interese materiale sau dispute fracționale rămase la nivelul periferiei elitei bancare românești³⁰. Activitatea revizorilor-experti va constitui obiectul unei preocupări speciale a Direcțiunii „Solidarității” și a secretarului său, Ion I. Lapedatu, în condițiile sporirii rolului controlului financiar extern pentru existența băncilor naționale, a concluziilor, adeseori, problematice, desprinse, din rapoartele acestora, impunându-se consultări și luări de poziții concertate și bine alese pentru eliminarea inadvertențelor de ordin contabil sau de politică financiară, încă prezente, în administrarea operațiunilor bancare ale instituțiilor de credit membre ale Uniunii. Astfel, prin instituționalizarea întrunirilor revizorilor-contabili în conferințe sau ședințe aparte, începând cu anul 1912, Ion I. Lapedatu, are prilejul să intervină pentru folosirea corectă a sistemului de contabilitate la nivelul tuturor instituțiilor de credit în vederea corectării și lichidării unor conturi de valori sau interese dubioase sau imposibil de încasat, insistând asupra consolidării averii proprii a băncilor prin constituirea unor rezerve speciale sau prin achiziționarea de efecte publice ușor lombardabile, cât și asupra recomandărilor ce trebuiau oferite conducerilor băncilor pentru a realiza o politică financiară prudentă, echilibrată, eficientă și diversificată în funcție de cerințele economice ale clientelei proprii și de condițiile conjuncturilor pieței financiare³¹. Chiar dacă în anii războiului nu s-a mai reușit întrunirea revizorilor-experti, în conferințe speciale, exercitarea controlului existent, cu unele intermitențe, s-a realizat, continuu, reușindu-se să se păstreze autonomia de activitate a acestora în sistemul controlului special impus de către organismele statului austro-ungar³².

Un loc aparte, în cadrul reformei băncilor, l-au ocupat discuțiile ce vizau diversificarea și expansiunea operațiunilor financiar-bancare spre ramurile economiei comerciale sau industriale, înființarea unei bănci de asigurări.

Chestiunea constituirii unei Societăți de Asigurare cu fonduri naționale, vehiculată, inițial de Valeriu P. Bologa și, apoi, de Ioan Mihu și C. Diaconovich, încă din anul 1898, la prima „Conferință a directorilor băncilor române”, discutată în 1899, de Delegațiunea băncilor, va fi ulterior, abandonată, în anul 1901, la cea de-a doua „Conferință” sub rezerva, îndoielnică, a „lipsei de reușită” a proiectului. Printre susținătorii înființării băncii românești de asigurare s-a numărat Ion I. Lapedatu, care, din anii studenției, profilându-se în acest domeniu de activitate bancară, va scrie unul din studiile de referință în istoria gândirii naționale și practicii din sfera asigurărilor sociale, intitulat *Teoria asigurărilor asupra vieții*, publicat, sub forma unui serial de articole în *Revista economică*³³ din anul 1900 și, în broșură, în anul 1902, la Brașov. Introducerea în practica asigurărilor o va realiza, la începutul anului 1904, în urma unui incident personal care i-a amânat examenul de licență, prin angajarea sa pe o perioadă de cca 4 luni la Societatea de asigurări „Patria” de la București³⁴.

Reluarea dezbaterii asupra proiectului societății de asigurarea românești ardelene de către I.I. Lapedatu, din anul 1908, după constituirea „Solidarității” va fi realizată într-un context mult mai favorabil, în planul publicisticii, fiind susținut de un grup select de specialiști (Ermil Borcia, Vasile C. Osvadă, Pompiliu Ciobanu, Victor Bontescu, Emanoil Comșa, Constantin Popp), dar și de către cercurile bancare din jurul „Albinei”, „Victoriei”, „Timișanei”, apropiind perspectiva concretizării sale. Astfel, în februarie 1909, Ion I. Lapedatu este însărcinat de Direcțiunea „Solidarității” să efectueze studii și să pregătească propuneri concrete pentru constituirea unei viitoare societăți de

²⁹ *Ibidem*, XI, 1909, nr. 22, p. 260-265.

³⁰ *Ibidem*, IX, 1907, nr. 22, 24, 25.

³¹ *Ibidem*, XIV, 1912, nr. 2 și 25.

³² *Ibidem*, XVIII, 1916, nr. 17, p. 208-209.

³³ *Ibidem* II, nr. 1-12.

³⁴ I. I. Lapedatu, *Memorii și amintiri*, prefată și note de Ioan Opriș, Institutul European, Iași, 1998.

asigurare. Literatura de specialitate a reliefat travaliul imens pe care I. I. Lapedatu³⁵ l-a depus în această privință, de la lucrările de specialitate, la studiile de documentare în teritoriul Transilvaniei sau la marile societăți de asigurare din Imperiu, pe parcursul a doi ani de zile, pentru a învinge rezistența și îndoielile unor reprezentanți ai elitei bancare sau pentru a pregăti, cu minuțiozitate documentația necesară constituirii acestei întreprinderi financiare; soluțiile fiind îndelung discutate și reluate în cadrul Direcțiunii Solidarității, până în momentele lansării listelor de subscripție și al constituirii propriu-zise a societății, în 14 mai 1911, cu denumirea de „Banca Generală de Asigurare”. Ca răsplată a eforturilor depuse, dar mai ales ca recunoaștere a cunoștințelor de specialitate deosebite în domeniul asigurărilor, Ion I. Lapedatu, va fi ales director general al Băncii naționale de asigurare, iar ca președinte al Direcțiunii sale, Partenie Cosma, președintele conducerii „Solidarității” sub egida căreia se realizase această întreprindere ce implicase cvasitotalitatea cercurilor financiare românești.

Rolul preponderent al economistului Ion I. Lapedatu în planul organizării societății de asigurare naționale este, în egală măsură, însemnat în planul dezvoltării unei literaturi economice de profil³⁶, care-i relevă calitățile ideilor și soluțiilor sale economice, marcate de pragmatism și de discernământ în consens cu specificul și resursele pe care le putea oferi, în acele momente, societatea românească, îndeosebi, elita bancară, fie sub forma lichidităților de capital, fie sub aspectul resurselor umane destul de restrânse, dar suficiente și capabile pentru a realiza o instituție de asigurări numai prin forțele proprii ale capitalului și specialiștilor naționali.

Implicarea lui Ion I. Lapedatu în rezolvarea reformei băncilor naționale s-a concretizat prin atingerea obiectivelor esențiale ale acesteia: consituirea Uniunii bancare „Solidaritatea”, prin care se realiza procesul de consolidare și cooperare financiară a băncilor române și înființarea unor societăți de asigurare națională menită să amplifice capacitatea surselor economice și să deschidă sub acest aspect, un nou capitol al acțiunilor financiar-bancare românești din Imperiul Austro-Ungar de până la 1918.

VASILE DOBRESCU

IOAN I. LAPEDATU AND THE REFORM OF THE ROMANIAN CREDIT SYSTEM IN THE AUSTRO-HUNGARIAN EMPIRE AT THE BEGINNING OF THE 20th CENTURY

SUMMARY

The study reveals the way and the degree of implication of the well-known economist specialized in bank-finance Ion I. Lapedatu (1876-1951), in the reform process of the Romanian banks in the Austro-Hungarian Empire. His contribution was substantial from the theoretical and organizational point of view. Thus, he developed an important, specialized literature through numerous works and studies published between 1904-1914, supporting the establishment of the financial-banking reform which was aimed at the economical consolidation of national banks by leveling and modernizing count-accounting and by forming a new financial policy dominated by correctness and economical efficiency. Moreover, his initiatives and his contribution to the institutionalization of the banking association “Solidarity” and of the first insurance company of the Romanians from Transylvania until 1918 are also to be mentioned. These actions intended to define an economically healthy and powerful credit system, the forming and affirmation of a national economical structure based on the solidarity principles.

³⁵ Ștefan Boer, *Instituția asigurărilor la românii din Transilvania*, în volumul omagial *Fraților Alexandru și Ion I. Lapedatu*, București, 1936, p. 83-120; Ion D. Pitu, *Semnificația unei aniversări. “Prima Ardeleana”, Societate Anonimă de Asigurări Generale*, Sibiu (14 mai 1911-19 mai 1941) în *Revista Economică*, XLIII, 1941, nr. 18; Mihai D. Drecin, *Tentative și reușită în acțiunea pentru înființarea primei bănci de asigurare cu capital românesc din Transilvania. 1857-1911*, în *Istorie financiar-bancară. Studii asupra băncilor românești din Transilvania (1867-1918)*, vol. I, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, p. 145-182.

³⁶ Ion I. Lapedatu, *La cheștiunea băncii de asigurări*, Sibiu, 1910; precum și articolele din *Revista economică*, XI, 1909, nr. 26 și 46; *ibidem*, XII, 1910, nr. 16, 30-33, 39, 46; *ibidem*, XIII, 1911, nr. 14, 21, 50.